

Москальов М. В., доц., к. психол. н., Танькін М., Попов Є., бакалаври

Київський національний університет технологій та дизайну

**ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ДО ІННОВАЦІЙ
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню психологічної готовності педагогічних працівників до запровадження інноваційних підходів у освітньому процесі. Аналізуються умови, що сприяють розвитку особистісного потенціалу педагогів у контексті цифровізації освіти, соціальної нестабільності та післявоєнного відновлення України. Розкрито психологічні чинники, які впливають на прийняття змін, формування мотивації до саморозвитку та професійної стійкості. Визначено напрями розвитку психологічної готовності педагогів до інновацій у сучасних умовах.

Ключові слова: психологічна готовність, інновації, інноваційна діяльність, педагог, цифрова трансформація, післявоєнне відновлення, професійна стійкість.

Moskalov M. V., Associate Professor, Tankin M., Popov E., bachelors

Kyiv National University of Technologies and Design

**PSYCHOLOGICAL READINESS OF TEACHERS FOR INNOVATIONS
IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION AND POST-WAR
RECOVERY OF THE EDUCATIONAL SPHERE**

Abstract. The article is devoted to exploring the psychological readiness of teaching staff to implement innovative approaches in the educational process. It analyzes the conditions that contribute to the development of teachers' personal potential in the context of the digitalization of education, social instability, and Ukraine's post-war recovery. The psychological factors influencing the acceptance of change, the formation of motivation for self-development, and professional resilience are revealed. The key directions for developing teachers' psychological readiness for innovation in modern conditions are identified.

Keywords: psychological readiness, innovations, innovative activity, teacher, digital transformation, post-war recovery, professional resilience.

Вступ. Світ змінюється щодня, і майбутнє обіцяє бути ще більш непередбачуваним, ніж сьогоднішнє. Світ, в якому ми існуємо, безперервно трансформується. Ці зміни торкаються всіх сфер: науки, технологій, довкілля, взаємин між людьми. Іноді вони відбуваються плавно, а інколи – стрімко та не очікувано. Людство завжди стикалося з викликами, що вимагали пристосування та нових підходів. Технічний прогрес, екологічні проблеми, нові суспільні зв'язки та глобалізація створюють нову дійсність, до якої всім нам слід буде пристосовуватися. Яким буде це майбутнє? І ким буду я в ньому? Сучасний світ рухається вперед шалено: технології трансформують наше існування, виникають нові фахи, а горизонти можливостей розширюються. Майбутнє, певно, буде ще більше цифровим, автономним та екологічно орієнтованим. Роботизація та штучний інтелект стануть обов'язковою частиною повсякдення, змінюючи нашу роботу та спілкування. В той же час людські цінності, креативність і емоційний інтелект залишатимуться ключовими, адже саме вони роблять нас унікальними.

Особливі трансформаційні зміни відбуваються в освіті, які поглиблюються введенням цифровізації та викликами воєнного часу. Саме тому у період післявоєнного відродження проблема психологічної готовності педагогів до реалізації інноваційних підходів є надзвичайно актуальною проблемою дослідження.

Дослідженню проблем психологічної готовності педагогів до інновацій приділяли увагу як українські (О. Бондарчук, О. Брюховецька, Н. Волянчук, Л. Карамушка, В. Семиченко та ін.), так і зарубіжні (С. Rogers, М. Fullan,) вчені. Також варто виокремити авторів, які наголошували, що цифрова готовність є сучасною формою інноваційної готовності (В. Биков, Н. Морзе, М. Koehler & Р. Mishra, М. Fullan). Проте проблема психологічної готовності педагогів до інновацій в умовах цифрової трансформації та післявоєнного відновлення освітньої сфери розглянута недостатньо та потребує більш глибокого вивчення.

Постановка завдання. Враховуючи вищезазначене метою статті обрано теоретико психологічний аналіз готовності педагогів до інновацій в умовах цифрової трансформації та післявоєнного відновлення освітньої сфери, а також вивчення психологічних чинників і умов, що допомагають її формуванню.

Результати досліджень. Аналіз наукової літератури щодо проблеми готовності педагогів до інноваційної діяльності є одним із важливих напрямків психологічних досліджень. Так, В.А. Семиченко, розглядаючи проблему готовності до діяльності в психології, звертає увагу на психологічний стан, що характеризує внутрішню налаштованість суб'єкта на активну, усвідомлену і цілеспрямовану діяльність, спрямовану на реалізацію нововведень [8].

Аналізуючи наукову літературу можна твердити про наявність досліджень психологічної готовності особистості до різних видів діяльності.

Н. Волянчук, досліджуючи тренерів-викладачів вказує, що психологічна готовність – це складно-структурне утворення, яке характеризує рівень його самостійної залученості до спортивно-педагогічної діяльності. При цьому виокремлює такі компоненти: операційний – оволодіння способами і прийомами діяльності, необхідними знаннями, навичками, вміннями; емоційно-вольовий – емоційне переживання свого ставлення до діяльності, самоконтроль, самоуправління; мотиваційний – інтерес до діяльності, усвідомлення відповідальності за виконання професійних завдань бажання виконувати діяльність на високому професійному рівні [4].

У своїй статті «Психологічні особливості управлінського спілкування керівників загальних закладів освіти» О.В. Брюховецька також приділяє увагу дослідженню даного феномену та вказує, що це є стійке психологічне утворення у структурі особистості фахівця, що забезпечує здійснення, ефективного управлінського спілкування, визначаючи її утвореннями чотири взаємопов'язані компоненти когнітивний; операційно-регулятивний; мотиваційний; особистісний [3., с. 6–9].

Деякі автори відзначають важливість саме психологічної готовності педагогів до інноваційної діяльності.

Л.М. Карамушка зазначає, що психологічна готовність педагогів до інноваційної діяльності як складне особистісне утворення, яке включає позитивну мотивацію до змін, розуміння сутності інновацій, здатність до творчого мислення, саморегуляцію емоцій і поведінки в умовах нововведень [5]. Автор виокремлює такі структурні утворення як: мотиваційний – сукупність мотивів, адекватних цілям та завданням професійної діяльності; когнітивний сукупність знань, необхідних для діяльності; операційний – сукупність умінь та навичок практичного вирішення управлінських завдань; особистісний – сукупність важливих для діяльності особистісних якостей [6, с. 26].

На думку О.І. Бондарчук, психологічна готовність педагогів до інноваційної діяльності – це інтегративна властивість особистості, що забезпечує успішне впровадження освітніх інновацій і виявляється в мотиваційній спрямованості, професійній компетентності, відкритості до нового, емоційній стабільності та рефлексивності [2].

Беручи до уваги названі вище праці можна розглядати психологічну готовність педагогів до інновацій в умовах цифрових трансформацій та післявоєнного відновлення освітньої сфери як складне системне утворення, яке охоплює взаємопов'язані компоненти і відображає здатність педагога ефективно здійснювати інноваційну діяльність та реалізовувати нововведення у змінених соціальних технологічних і професійних умовах.

Структура психологічної готовності педагогів до інновацій є багатофункціональним утворенням, що містить такі компоненти:

- мотиваційний – наявність внутрішньої позитивної установки на інновації, прагнення професійного розвитку, прийняття цінності цифрових і педагогічних змін;

- когнітивний – сукупність знань про сучасні технології, інноваційні освітні підходи, особливості повоєнних трансформацій освітньої сфери;

- операційно-діяльнісний – вміння та навички щодо запровадження цифрових інструментів, інноваційних технологій, здатність до творчого вирішення професійних завдань;

- афективний – стійкість до стресу, вміння управляти емоціями, зберігати оптимальний рівень професійної активності, ефективності та психологічного благополуччя при виконанні педагогічних завдань, що вимагають використання цифрових технологій, роботи в інформаційному середовищі та адаптації до швидких інноваційних змін.

- рефлексивний – оцінювати ефективність інформації, усвідомлювати професійні цінності, орієнтуватися на відновлення та розвиток освіти в післявоєнний період.

Важко недооцінювати роль педагога в умовах цифровізації суспільства. Адже педагог – це фахівець завдяки якому відбувається запровадження інновацій в освітню діяльність, що допомагає підвищити якість освіти. У освітньому середовищі педагог може виступати як фасилітатор навчання, педагог інноватор, педагог наставник розвитку педагог як стресостійкий фахівець, педагог-адепт. В умовах цифровізації освіти роль педагога є багатофункціональною, допомагають витримуючи швидкоплинні зміни та ефективно координувати освітній процес, контактувати з учнями і батьками, здійснювати тьюторський супровід та ін. Як зазначають науковці цифрова трансформація може розглядатися як чинник інноваційної готовності педагогів до професійної діяльності. Наводимо деякі досягнення в царині цифрової трансформації в освіті українських та зарубіжних авторів (табл. 1).

Із табл. 1 видно, що дослідники різних країн не однозначно підходять до проблеми цифрової трансформації, проте варто відмітити, що вони доповнюють один одного. Варто зазначити, що а) українські автори [1; 7; 9] зосереджуються на ІКТ-компетентності та змінах у професійній підготовці; б) американські [11] – звертають увагу на інтеграцію знань про технології, педагогіку та зміст; в) вчений із Канади [10] зосереджуються на чинниках інноваційних змін у школах. Незаперечно можна наголошувати про зв'язок успішності цифрової трансформації від готовності педагогів до інновацій. При цьому всі дослідники відмічають значне покращення професійної діяльності та педагогічної компетентності педагогів.

Зауважимо, що існують інноваційні умови, які впливають на розвиток освітнього процесу, а саме: цифрові та технологічні інновації; інноваційні педагогічні технології; нові моделі організації навчального процесу; інфраструктурні інновації; підготовка й розвиток педагогів; соціальні та управлінські інновації. Тобто, інноваційні умови роблять навчання сучасним, зорієнтованим на потреби суспільства.

Таблиця 1

**Наукові підходи до цифрової трансформації освіти
та її вплив на професійну діяльність педагогів**

Автори	Країна	Основні характеристики
В. Биков (теретик цифрової освіти) [1]	Україна	Дослідження проблеми цифрової трансформації та створення відкритих інтегрованих систем. Вказує на необхідність розвитку ІКТ – компетентності педагогів як основи їхньої психологічної готовності до змін
Н. Морзе [7]	Україна	Розглядає питання професійної підготовки педагогів в умовах цифровізації, моделі e-learning та формування інформаційної культури вчителя
M.J. Kochler, P. Mishra [11]	США	Теорія ТРАСК (Technological Pedagogical Content Knowledge). Вважається фундаментальною для розуміння того, що готовність до цифрових інновацій – це не лише знання технології, а й інтеграція технології, педагогіки та змісту
M. Fullan [10]	Канада	Теорії змін в освіті та глибокого навчання (Deep Learning). Розглядає не лише цифровізацію, а і технології як чинник масштабних інноваційних змін у школі та вимагає від педагогів високого рівня професійної та психологічної готовності до трансформації
О.М. Спірін [9]	Україна	Дослідження з питань інформаційно-комунікаційної компетенції та підвищення кваліфікації педагогів у сфері, використання цифрових засобів.

Джерело: побудовано автором на підставі [1, 7, 9–11].

Однією із важливих напрямків аналізу психологічної готовності педагогів до інновацій в умовах цифрової трансформації та післявоєнного відновлення освітньої сфери є вивчення психологічних чинників, які сприяють цьому. Розглядаючи даний психологічний аспект, треба відмітити, що саме психологічні чинники надають можливість особистості усвідомити внутрішній психологічний процес особистістотних змін та адаптуватися до них. Серед них такі чинники: емоційні, когнітивні, особистісні, соціально-психологічні, досвід та контакт, почуття в контролі. Зупинимось більш детально на їх розгляді. Емоційні чинники – сприяють прийняттю змін, осмислюють нововведення в умовах виникнення стресу, тривожності, очікування чогось невідомого. Виявлено, що наявність високої стресостійкості надає можливість легше адаптуватися, інакше низький – посилює опір. Цікавою особливістю є інформація про емоційну безпеку, де за підтримки особистості готовність приймати зміни в освіті зростає. Когнітивні чинники – сприяють педагогам розуміти установки і переконання та за наявності попереднього позитивного досвіду, сприятиме бути людині відкритий до інновацій, а негативного – недовірі та опору; наявність поінформованості сприяє розумінню сутності змін, від цього залежить легше усвідомлення інновацій. Особистісні чинники характеризуються типом темпераменту, де враховується такі характеристики: екстраверти та холерики сприймають швидше нові зміни, щодо інтровертів і флегматиків – вони повільніші в адаптації. Що стосується соціально-психологічних чинників то тут впливають думки колективу, друзів, симпатії до людей, які запроваджують зміни. Отже, вивчення впливу чинників на психологічну готовність педагогів до інновацій та вимагають особливого врахування.

Далі перейдемо до розгляду напрямів післявоєнного відновлення освітньої сфери:

- відбудова закладів освіти;

- створення безпечного освітнього середовища;
- підтримка учасників освітнього процесу;
- сприяння швидкому освітньому доступу;
- підтримка педагогів;
- модернізація змісту освіти.

Отже, виявлено, що суть післявоєнного відновлення полягає в створенні нової моделі навчання, здатної працювати на основі інноваційного розвитку та безпеки.

Висновок: таким чином, здійснений теоретичний аналіз надав змогу констатувати: психологічна готовність педагогів до інновацій в умовах цифрових трансформацій та післявоєнного відновлення освітньої сфери розглядається як складне системне утворення, яке охоплює взаємопов'язані компоненти і відображає здатність педагога ефективно здійснювати інноваційну діяльність та реалізовувати нововведення у змінених соціальних технологічних і професійних умовах. Вона містить такі структурні компоненти: мотиваційний; когнітивний; операційно-діяльнісний; афективний; рефлексивний. Проаналізували наукові підходи до цифрової трансформації освіти та її вплив на професійну діяльність педагогів. Розглянули психологічні умови та чинники, які впливають на психологічну готовність до інновацій, визначили напрямки розвитку психологічної готовності педагогів до інновацій у сучасних умовах.

Перспективами подальшого дослідження вбачаємо у розробці резильєнтного (психологічно стійкого) компонента, що доповнить запропоновану модель психологічної готовності педагогів до інновацій в умовах цифрових трансформацій та післявоєнного відновлення освітньої сфери у вигляді змісту освіти щодо гнучкості мислення та відкритості до невизначеності, здатність до саморегуляції; а також введення психологічного тренінгу протистояння кризам, вигорання у процесі післявоєнного відновлення.

Список використаної літератури

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація освіти: концептуальні засади та перспективи розвитку. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 72, № 4. С. 1–19.
2. Бондарчук О. В. Психологічні умови розвитку готовності керівників загальноосвітніх навчальних закладів до інноваційної діяльності. К.: Ніка-Центр, 2008.
3. Брюховецька О. В. Психологічні особливості управлінського спілкування керівників загальних закладів освіти. *Актуальні проблеми психології: зб. наукових праць*. За ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки; Інститута імені Г. С. Костюка АПН України. Т. 1, Ч. 16. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. К., 2005. С. 6–9.
4. Воляннюк Н. Ю. Психологія професійного становлення тренера: монографія. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. 444 с.
5. Карамушка Л. М. Психологія управління освітніми організаціями. К.: Либідь, 2003. 344 с.
6. Карамушка Л. М., Москальов М. В. Психологія підготовки майбутніх менеджерів до управління змінами в організації: монографія. К.: Львів: Сполом, 2011. 2016 с.
7. Морзе Н. В., Барна О. В. Цифрова компетентність сучасного вчителя: міжнародні стандарти та українські перспективи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Т. 42, № 4. С. 1–18.
8. Семиченко В. А. Проблема готовності до діяльності в психології. К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 1996.
9. Спірін О. М. Інформаційно-комунікаційна компетентність педагога: сутність, структура, зміст. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. Т. 37, № 5. С. 13–30.
10. Fullan, M., Quinn, J. (2017). *Deep Learning: Engage the World, Change the World*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press. 224 p.
11. Koehler, M. J., Mishra, P. (2009). What Is Technological Pedagogical Content Knowledge (TPACK)? *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, Vol. 9, No. 1, P. 60–70.